

hogy azt egy egyetlen konzulátus nem lesz képes ellátni s így ajánlatosnak látszik a munkának oly megosztása, hogy az akció tót és orosz, tehát nem magyar ágai hagyassanak meg a pittsburgi konzulátusnál, a nagyobb arányokban meginduló magyar ág pedig bizassék a New York-i főkonzulátusra s ez alatt a clevelandi konzulátusra az Egyesült Államok egész területére kiterjedőleg.

Végül⁴ van szerencsém még megjegyezni, hogy különös megnyugvásomra szolgálna, ha Hengelmüller úr a megállapított irányelvek megfelelő alkalmazását állandó figyelemmel kísérné, s a konzulátusok vonatkozó munkájára továbbra is felügyelne.

Fogadja stb.

Csatolandók:

a 79—903. M.E. számú iktatmány összes mellékletei,⁵ az iktatmány itt marad.

Budapest, 1903. évi március hó 6-án

[Készítette:] Klebelsberg Kunó

G

1903 ápr. 3

Gr. Goluchowski Agenor közös külügyminiszter átirata Széll Kálmán miniszterelnökhöz az „amerikai akció” programja tárgyában¹

ME 1903 — XVI — 79 (1481)

(Gépirásos másolat. Ford. német eredetiből.)

A csász. és kir. Ház és a külügyek
cs. és kir. minisztériuma. 348. szám.

Titkos

Amidőn van szerencsém a f. é. május 17-i, 79/M. E. I. számú, az amerikai magyar akció elvi direktívái ügyében megküldött *Titkos* jegyzék vételét nyugtázni, nem mulasztom el Nagyméltóságod tudomására hozni néhány aggályomat, amelyeket bennem annak egyes részei keltettek.

Áll ez nevezetesen az akcióprogram magyar nyelvű kivándorlókra vonatkozó ágazatára. Bizonyára távol állok attól, hogy félreismerjem azt az elsőrendű érdeket, amely a m. kir. kormányt a magyar nemzetállam kialakításában és így a külföldre elvesztett sok fiának visszaszerzésében is vezérli.

Másrészt nem hallgathatom el Nagyméltóságod előtt, hogy a budapesti konferencián tervbe vett akcióprogram egy része, különösen a visszavándorlási propagandának a legnagyobb arányokban, a sajtó, az egyház és az iskola útján tervezett kifejtése, az amerikai kormányt egészen másképpen érintené, mint eddigi befolyásunk a félrevezetett szlovákokra. Nem szabad

⁴ Az eredeti fogalmazványból a „Midőn e közléscimnek különösen bizalmas jellegét e helyütt is kiemelem” félmondatot kihagyták. A lapszálon erre vonatkozólag a következő megjegyzést találjuk: „Külügyminisztériummal szemben ez ügyben felesleges!”

⁵ Az irat további fogalmazványa 1903. márc. 21-én közli, hogy annak tartalmát közölték a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel is.

¹ A német nyelvű másolat első oldalának elejére fekete ceruzával feljegyezték: „Ez és az I. II. és III. számú melléklet (értsd: az említett konzuli jelentések) Ó Exja számára másoltatott le, hogy magával vigye Bécsbe. Visszaadta 16/IV. 903.” — A tárgyalások során felmerült egy Clevelandben a kivándorlók részére felállítandó konzulátus terve is, erre azonban a külügyminisztérium aggályoskodása miatt nem kerülhetett sor. (ME 1903—79—2771.)

itt figyelmen kívül hagyni, hogy kivándorlóink tekintélyes százaléka (a magyaroké is) vagy már nacionalizált Amerikában, vagy legalább is az ún. első papírok megszerzése által kinyilvánította az amerikai polgárjog megszerzésének szándékát. Ezért a visszavándorlási propagandának irredentisztikus mellékeze lenne. Az is biztosra vehető az eddigi tapasztalatok alapján, hogy papok, tanítók stb. szubvencionálása aligha maradna sokáig titokban és hazafias tevékenységüket a szlovákok kétségtelenül beárulnák. A szövetségi kormánnyal ilyen módon előálló konfliktusok — amelyekben, ha amerikanizált magyarok befolyását állapítanánk meg, az igazság nem a mi részünkön volna — számunkra egynémely nehézséget okoznának, és kérdés, hogy előbb vagy utóbb nem támadnának-e nézeteltéréseink az amerikai kabinettel.

Annál is inkább azon a nézeten vagyok, hogy az akcióprogramnak *ezt a részét* felülvizsgálat alá kellene venni, mert a washingtoni cs. és kir. nagykövetség még egyáltalán nem jutott abba a helyzetbe, hogy a javasolt intézkedések bizonyos részleteinek gyakorlati kivihetőségéről nyilatkozni tudjon.

Amikor tehát a fenti megfontolásokat a bevezetőben említett b. jegyzék egy másolatának kíséretében Hengelmüller úrral közlöm, és őt felkérem, hogy mielőbb nyíltan mondjon róla véleményt, bátor vagyok fenntartani magamnak, hogy e kérdésre annak idején visszatérjek.

Egy további terület, amelyen nézeteim nem teljesen fedik Nagyméltóságodét, az egész gör. kat. egyháznak, mint kizárólagosan magyar érdekszférának az igénybevétele.

Mint hogy az Unióban tudvalevőleg a birodalom innenső feléből, nevezetesen Galiciából való görög katolikusok is nem csekély számban élnek, nem látom méltányosnak, hogy kétségbevonjuk az utóbbiak jogát saját nemzetiségű lelkészek által való pasztorálásukhoz. Ha a függetlenséget vagy államellenes irányzatokat szolgáló galíciai papok elmozdításával teljesen egyet is értek, másrészt semmiesetre sem javasolhatnám tiszteletreméltó galíciai lelkészek eltávolítását.

Ami végül Nagyméltóságod tervét illeti, hogy az egész akció kivitele úgy történjék, hogy a szlovák rész továbbra is a pittsburgi cs. és kir. konzulátus hatáskörében maradjon, a magyar rész ellenben a New-York-i cs. és kir. konzulátushoz kerüljön, bátor vagyok Nagyméltóságod figyelmét arra felhívni, hogy a konzuli szórványok megszervezése és konzuli hivatalaink alárendeltségi viszonya az illetékes missziók indokolt javaslatai alapján kerül megállapításra.

Ez idő szerint még nem vagyok abban a helyzetben, hogy nyilatkozhattam, vajon a nemsokára életrehívandó clevelandi alkonzulátus mint önálló hivatal, vagy mint a New York-i főkonzulátus fiója kerül-e felállításra.

Mint hogy azonban azt az eszmét, hogy a politikai természetű munkával már most is túlterhelt pittsburgi konzulátust az akció magyar ágazatának teendőitől mentesítsük, célszerűnek látom, felhívtam Hengelmüller urat, hogy egy ilyen munkamegosztás módozataira vonatkozó nézeteiről számoljon be nekem.

Bécs, 1903. április 3.

Goluchowski s. k.